

ALEXANDRU OȘCA

EXERȘĂND DEMOCRĂȚIA

*TIMISOARA
ÎN POST-REVOLUȚIE*

ALEXANDRU OȘCA

EXERȘĂND DEMOCRĂȚIA

*TIMISOARA
ÎN POST-REVOLUȚIE*

Editura IRRD
București, 2014

Redactor de carte: Carmen Rădulescu
Coperta și tehnoredactare: Alina Vlăsceanu

© 2014, Editura IRRD, București
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate
IRRD

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
OȘCA, ALEXANDRU

**Exersând democrația : Timișoara în post-
revoluție / Alexandru Oșca. - București : Editura
Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989,
2014**

Bibliogr.
ISBN 978-973-85888-6-8

94(498 Timișoara)''1989.12''

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	p. 7
I. Ideea de schimbare radicală în documentele Revoluției. Câteva aspecte economice și de viață spirituală.....	p. 11
II. Preluarea Puterii de către Frontul Democratic Român și lupta pentru menținerea ei.....	p. 26
III. Alegeri pentru consiliile FSN Municipal și Județean.....	p. 48
IV. Teme majore de interes pentru comunitatea țimișoreană în primele luni după Revoluție.....	p. 115
IV. 1. Interesul pentru aflarea adevărului. Stabilirea responsabilităților pentru crimele din Revoluție.....	p. 115
IV. 2. Revitalizarea societății civile.....	p. 136
V. Scrutinul din 20 mai 1990. Opțiunile electoratului țimișean.....	p. 198
VI. Bibliografie.....	p. 224

CUVÂNT ÎNAINTE

O dezbateră pe tema evoluției politice din România în primul an după revenirea la democrație este foarte necesară; ea justifică interesul pentru a cunoaște direcția, sensul și profunzimea schimbărilor din societate după abandonarea regimului comunist. În ciuda multor păreri, procesul schimbării nu a fost nici pe departe simplu, linear, previzibil sau fără obstacole. Dimpotrivă.

Analiza acestui fenomen subliniază elementele esențiale care-l definesc, dar și detaliile luptei împotriva încercărilor de revenire la vechiul regim, de salvare a democrației, de depășire sau înlăturare a obsacolelor în calea spre consolidarea noului sistem.

Dezbaterea unei asemenea teme nu este nici pe departe încheiată. Bibliografia consacrată evenimentelor anului 1990 este încă limitată la câteva contribuții politizate, perspectiva obiectivă impunându-se cu atât mai mult cu cât înțelegerea și explicarea condițiilor în care s-a produs schimbarea intră tot mai mult în domeniul de interes al științei. Evident, încă nu sunt disponibile toate sursele pe care un cercetător se poate baza în elaborarea unei lucrări complete. Dar, cum timpul presează, istoricii au obligația să găsească resurse pentru a aborda cât mai obiectiv, *sine ira et studio*, o realitate complexă ale cărei „taine” nu pot rămâne ascunse mult timp.

Exersând democrația este o lucrare la confluența dintre istorie și politologie, o demonstrație a modului în care ne putem apropia de adevăr, apelând la ansamblul de mijloace și metodologii din „arsenalul” celor două științe. Autorul lucrării – profesorul Alexandru Oșca, apreciat pentru rigoarea în cercetarea evenimentelor majore din *istoria contemporană pe bază de documente de arhivă* – dovedește o surprinzătoare

capacitate de interpretare a unor fapte de *istorie recentă* prin coroborarea unor informații din surse oficiale cu cele din mărturii subiective precum memorialistica, presa, ori creația artistică. Experiența autorului în studierea istoriei și abilitatea în conturarea unei bibliografii încă neconsolidate l-au ajutat să delimiteze contribuțiile rezonabile – credibile și lipsite de partidism sau exaltare – de cele fără importanță și să pună în pagină descrieri cât mai apropiate de realitatea întâmplărilor complexe din anii 1989 și 1990.

În lucrarea de față, autorul s-a concentrat pe studiul societății urbei de pe Bega în cea mai radicală perioadă de transformare a sa, pe momentele critice din primele luni în care timișorenii au experimentat un model politic nou, inedit și promițător pentru ei. În carte nu întâlnim judecăți de valoare, evenimentele, faptele sau persoanele nu sunt calificate ca fiind bune sau rele, pozitive sau negative, necesare sau întâmplătoare. Efortul autorului este concentrat pe descrierea cât mai completă a realității, pe legăturile sau determinările dintre întâmplări, pe posibile explicații ale producerii lor și pe modul în care oamenii simpli, personalitățile sau protagoniștii au înțeles să se raporteze la ele.

Deși lucrarea este dedicată, în principal, evenimentelor anului 1990 din Timișoara, se fac referiri ample și la evoluțiile politice din alte centre urbane, mai ales din București, la acțiunile noului nucleu de putere, sau la formațiunile aflate în competiția politică pentru câștigarea alegerilor. Dialogul liderilor de la București (redat integral în lucrare), care a condus la formarea unei noi structuri centrale și locale de putere, este semnificativ. Din aceste descrieri și discuții rezultă că Timișoara, nu numai că nu a rămas un punct izolat și insignifiant în peisajul public românesc postrevoluționar, dar a continuat să influențeze – chiar să determine – evoluții la nivelul întregii societăți românești.

Așteptările timișorenilor față de noua conducere a treburilor urbei (sau a României) după decembrie 1989 – când un sistem politic perimat a fost răsturnat – erau uriașe; după ani de privațiuni materiale, limitări ale drepturilor

civice, încălcarea demnității umane, oamenii cereau noilor lideri un comportament diametral opus față de cel al foștilor funcționari comuniști și, mai mult, competențe și standarde de performanță în managementul public, greu – dacă nu imposibil – de atins, având în vedere resursele materiale limitate, lipsa unui aparat administrativ propriu, absența unui cadru legislativ sau normativ nou, lipsa de experiență a noilor responsabili în conducerea instituțiilor și, mai ales, nerăbdarea populației care cerea măsuri reparatorii imediate. În lucrare se demonstrează cum noii lideri timișoreni au fost nevoiți să rezolve situații complicate, folosind aparatul birocratic al vechiului regim, al cărui personal păstra relații și conexiuni ciudate și sabota cu bună știință orice încercare de consolidare a noului curs. În primul capitol sunt descrise în detaliu etapele preluării puterii de către liderii manifestațiilor din săptămâna de foc 16-22 decembrie 1989, în Timișoara și în județ și acțiunea pentru păstrarea ei în contextul încercărilor repetate din partea fostei administrații de a reveni la putere direct sau prin interpuși.

Acest fapt a permis existența unui eveniment inedit la Timișoara și în județul Timiș, singular în economia trecerii la democrație în România: organizarea de alegeri locale „libere”, dar după modelul comunist, în urma cărora conducerea instituită de Revoluție a fost înlăturată.

Această întâmplare a făcut ca exact aici să se nască primele organizații ale societății civile, între care *Societatea Timișoara* a fost cea mai vizibilă, opunându-se vehement noilor autorități din CFSN și CPUN locale. Organizația respectivă a susținut manifestări ale opoziției politice locale sau centrale, dar și alte grupări civice, precum CADA, sau organizații pentru sprijinirea presei democratice.

În celelalte capitole sunt evidențiate legăturile și raporturile dintre centrul de putere de la București și administrația din Timișoara, interesul liderilor din sfera Puterii sau Opoziției fiind acela de a menține legătura și influența asupra populației Timișoarei. În acest context, este interesantă competiția între formațiunile politice pentru câștigarea electoratului timișan și rezultatele primelor alegeri parlamentare și prezidențiale din 20 mai 1990.

Pentru timișoreni democrația a fost un concept exersat încă din zilele de luptă deschisă cu forțele represive ale regimului de dictatură comunistă. Din acest motiv în lucrare sunt readuse în atenția publică momente semnificative din activitatea primei formațiuni politice de opoziție (FDR), dar și câteva dintre evenimentele care au marcat și însoțit procesul de consolidare a democrației: procesul lotului Timișoara, constituirea asociațiilor pentru cinstirea memoriei eroilor martiri, reorganizarea conducerilor în întreprinderile de stat etc.

În economia lucrării, spații ample au fost rezervate prezentării **adevărului despre crimele din Revoluție, eforturilor** depuse pentru revitalizarea societății civile și, nu în ultimul rând, **opțiunilor** electoratului timișorean la alegerile generale din 20 mai 1990. Pe ansamblu este conturată o imagine sugestivă a efortului general, cu elanul și opintelile lui, substituite afirmării unei democrații, care și astăzi încearcă să fie convingătoare.

Este meritul autorului că, fără „a polei” imaginea, a reușit să redea cât mai fidel realitatea, fapte care ne determină să apreciem volumul de față și să-l recomandăm cu căldură, atât specialiștilor, cât și publicului larg cititor.

Prof. univ. dr. Corneliu Mihail Lungu

I. IDEEA DE SCHIMBARE RADICALĂ ÎN DOCUMENTELE REVOLUȚIEI. CÂTEVA ASPECTE ECONOMICE ȘI DE VIAȚĂ SPIRITUALĂ

Timișoara în post-revoluție este un proiect încredințat de Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, care-și propune să descifreze momentul abandonării definitive a unui sistem social-politic dezavuat și, concomitent, să evidențieze elementele de continuitate și tradiție din parcursul comunității timișorene în primul an (în anumite aspecte primul deceniu sau începutul celui următor) după *Marea Schimbare* din decembrie 1989.

În special în primii ani post-revoluționari multe voci – mai ales dintre cele angajate politic în tabăra Opoziției sau activiști civici – susțineau că după decembrie 1989 în România nimic nu se schimbase; la putere erau tot „foștii” (din „eșalonul doi”), economia era, în continuare, supercentralizată, pluralismul era un simplu slogan, separarea puterilor în stat rămânea doar un deziderat etc. Regula epilogului îi permite, însă, istoricului o evaluare mai obiectivă a evenimentelor și întâmplărilor din acea perioadă fierbinte. Privind retrospectiv, observăm că în realitate, dimpotrivă, aproape nimic din vechea alcătuire n-a „dăinuit”, cu sau fără voia cuiva. Evident, nemulțumirile multora față de procesul schimbării erau explicabile, pentru că acesta fie nu era suficient de rapid, fie percepția despre direcția sau sensul acestuia nu erau cele dorite de o parte din actorii politici sau sociali.

Revoluționarii timișoreni au, la rândul lor, motive de nemulțumire, pentru că realitățile de astăzi sunt departe de societatea pe care și-o imaginau ei în zilele de foc ale lui decembrie 1989. Teoria progresului are explicații pentru astfel

de situații: schimbările majore imediate se observă mai degrabă în ideologie și politică. Democrația – aflată la începuturile ei – a aprins imediat spiritul civic și a scindat societatea timișeană după evenimentele dramatice din decembrie 1989, când timișorenii erau uniți. În zona economică sau a mentalităților, transformările au urmat un parcurs mult mai lent, sinuos, adeseori contradictoriu și de lungă durată.

La București, managementul politic nou instalat (sfătuit cu insistență, „dezinteresat”, de emisari trimiși atât din Est, cât și din Vest), experimenta din mers modele confuze, aplicate recent în fostele „țări frățești”. Speranțele noilor lideri ai Estului (încurajați să implementeze rapid mecanismele economiei de piață) s-au dovedit iluzorii: foarte curând, aceștia au constatat că legile economiei de piață erau mult mai dure, iar nerespectarea lor ducea la dezastru. În URSS, Gorbaciov a eșuat în încercarea de a reforma sistemul social-politic și economia Uniunii, fără a renunța la conceptele comuniste de bază. După el, Elțin a ales explicit calea economiei de piață, în dorința și speranța că va putea plasa Rusia în grupul select al celor mai bogate state de pe planetă – cum aprecia Jean-Baptiste Douroselle.¹ În Rusia trăiau 150 de milioane de oameni, țara rămasă după destrămarea URSS era imensă, cu bogății ale subsolului de invidiat, o industrie complexă (chiar dacă nu suficient de performantă), o resursă umană instruită și ieftină. După un an de administrație Elțin, Rusia a înregistrat un dezastru și mai mare: PIB-ul a scăzut cu 14 procente în 1992, iar în anii următori creșterea s-a menținut negativă (8,7% – 12,6% etc., până în 1998). Inflația a scăpat cu totul de sub control: în 1992 aceasta era deja 2508%, în 1998 s-a redresat, dar numai până la 84%. În plan social consecințele au fost terifiante: nivelul de trai s-a prăbușit, salariile nu se mai plăteau luni de zile, uzinele – lipsite de capital – nu mai puteau să-și asigure materiile prime, trocul era un accesoriu nelipsit în economie, țara devenise ”o insulă a epavelor industriale.”²

¹ Jean-Baptiste Douroselle, Andre Kaspi, *Istoria relațiilor internaționale, 1948 – până în zilele noastre, vol. II*, București, Ed. Științelor Sociale și Politice, 2006, p. 282-283.

² *Ibidem*, p. 287.

Fenomenul se regăsea peste tot în Est: în România, un premier post-revoluționar (Petre Roman), considera industria țării sale „un morman de fiare vechi”. Desprinse din contextul anterior, lipsite de capital și de un management experimentat, entitățile fostei economii centralizate, incapabile să reacționeze autonom într-un mediu concurențial și fără cunoașterea mecanismelor pieței libere, își încetau funcționarea una după alta³.

O analiză a schimbărilor produse de Revoluție în domeniul economic, în Timișoara, permite câteva concluzii interesante. La nivelul percepției publice, mulți timișoreni se gândesc și acum cu nostalgie la industria pe care o avea orașul înainte de 1990 și care a dispărut, în mare parte, în primii ani ai privatizării capitaliste haotice. Multe *branduri* care au făcut Timișoara recunoscută în lume s-au ruinat ori și-au restructurat activitatea: *Guban, Comtim, Kandia, Fructus, Modatim, UMT, Solventul, Azur, Spumotim, Dermatina, Electrotimiș, Electromotor, AEM, UNTIM, Avicola* ș.a. În timpul regimului comunist, aceste întreprinderi asigurau locuri de muncă pentru majoritatea populației active din oraș, aduceau necesarul de valută forte în țară prin exporturi masive (peste 90% din producție) către țările socialiste, în curs de dezvoltare sau chiar către cele dezvoltate.

Abia în ultimii ani, prin proiecte ale Agenției de Dezvoltare Economico-Socială Timiș (ADETIM), s-a lansat inițiativa reindustrializării economico-sociale a zonei, fie prin revitalizarea unor *branduri* care activaseră înainte de 1990 și au dispărut după Revoluție, fie prin promovarea industriilor tinere (conform proiectului „Model experimental de măsurare a dezvoltării convergente regionale – NUTS III și agregat – în procese economice nestabilizate – etapa I”). De altfel, această tendință se observă la nivel european (și nu numai!): în programul politic al președintelui Hollande se vorbește despre „reindustrializarea Franței” (după ce zeci de ani companiile franceze au preferat să-și disloce capacitățile productive în țări cu impozite convenabile și cu prețul mic

³ Teodor Brateș, *Echipa de sacrificiu. Din culisele guvernării postrevoluționare*, București, Ed. România azi, 1992, *passim*.

al forței de muncă. Acest lucru le-a permis să obțină profituri record!), iar peste ocean, Barack Obama a reușit să evite colapsul Americii, între altele, prin promovarea măsurii de „aducere acasă” a industriei americane risipite pe întregul glob.

Din marea industrie predecembristă timișoreană s-a păstrat permanent în funcțiune compania AEM, specializată în fabricarea aparatelor electrice de măsură, care s-a salvat după o infuzie de 50 de milioane de euro și o restructurare care a îndepărtat 2.000 de angajați. Este singura unitate din România care produce echipamente de măsurare, pentru toate utilitățile: energie electrică și termică, gaz și apă. 21% din producție merge și acum la export către 16 țări din întreaga lume.

După mai mulți ani, Combinatul *Comtim* a fost salvat prin preluarea lui de către firma americană *Smithfield*, apoi de către chinezii de la *Shuanghui*.

Facilitățile și avantajele unui mediu de afaceri stabil, previzibil și respectat în Timișoara mai mult decât în alte zone ale țării, au atras și investitorii străini, între care: *Continental AG*, *Solectron*, *Siemens*, *Lisa Draxlmaier*, *Kromberg & Schubert etc.* Din păcate, aceștia nu și-au dezvoltat aici capacități la nivelul fostelor întreprinderi timișorene, așa încât resursa umană experimentată și specializată a orașului n-a fost valorificată în întregime. Mulți angajați au fost nevoiți să renunțe la profesiile pentru care erau pregătiți. Mai mult, „Întreprinderile care au rezistat – spunea un lider sindical timișorean (Ștefan Gogoșanu) – nu au mai rămas sub vechea denumire, ceea ce face ca produsele finite să nu fie recunoscute în străinătate ca mărci românești, ci străine”⁴. În viziunea sa, „... privatizările haotice și interesate, de după 1990, de la crearea FPS-ului, au pus piatra de temelie a distrugerii industriei autohtone în favoarea investitorilor străini, care au cumpărat fabricile mai mult pentru terenuri și pentru a exporta valuta obținută prin vânzarea produselor finite realizate în țara noastră, în sistemul lohn ».⁵

⁴ Ziarul *Lumina*, 11 ianuarie, 2008

⁵ *Idem*, Declarație pentru *AGERPRES* a lui Gogoșanu, lider Cartel ALFA, Timiș. *AGERPRES* (AS-autor: Otilia Halunga, editor: Marina Bădulescu)

Mai departe, el susținea că „...mai puțin de 10% din industria predecembristă locală mai funcționează, restul s-a dus la fier vechi, mii de angajați au devenit șomeri, s-au reprofilat, au plecat la muncă în străinătate ori s-au pensionat”⁶.

Lucrurile n-au rămas pe loc. Treptat, activitatea economică s-a reluat și a căpătat o altă fizionomie, s-au format platforme economice noi, ori s-au consolidat cele tradiționale.

Aceste platforme economice s-au format de-a lungul marilor artere ale urbei, din care au rezultat mai multe zone industriale și de comerț:

- Zona industrială Calea Buziașului (sud-est) – cu industrie chimică, electrotehnică și producție de componente auto. Zona este și acum în plină dezvoltare, cu fabrici ca: *Lisa Drexelmeyer*, *Procter&Gamble* sau *Saguaro Technology*;

- Zona industrială Calea Șagului (sud) – cu un profil diversificat, dar care este recunoscută pentru industria materialelor de construcții și depozite, multe construcții fiind noi;

- Zona industrială Freidorf (sud-vest) – recunoscută, cândva, pentru industria alimentară. Ulterior, zona s-a diversificat și au apărut unități din alte profile: *Kromberg&Schubert* (cablaje electrice), *Contitech* (curele de transmisie pentru autoturisme);

- Zona industrială Solventul – Gara de Nord (vest), o zonă cu platformă petrochimică și electrotehnică, în prezent în reconversie;

- De-a lungul căii ferate s-a dezvoltat o zonă de industrie și depozitare centrală, cu profil diversificat: construcții, confecții metalice, morărit și panificație, depozitare etc. În scurt timp, vechiul profil nu va mai fi recunoscut, este o zonă în reconversie;

- Zona industrială *IMT* (nord-est) – a fostei Intreprinderi Mecanica, acum completată cu *Continental Automotive Products*, *Shell Gaz*, *Prompt* și depozite;

- Calea Torontalului (nord-vest) este o zonă industrială nouă, care cuprinde industria electronică (*Solelectron*) și Parcul Industrial Torontalului, destinat dezvoltării IMM-urilor;

⁶ *Idem.*